

XIII МІЖНАРОДНЫ З'ЕЗД СЛАВІСТАЎ (ЛЮБЛЯНА, 15–21 ЖНІЎНЯ 2003 г.)

Пасля правядзення ў 1998 г. у Кракаве XII Міжнароднага з'езда славістаў, на якім выступілі з дакладамі каля тысячы дэлегатаў, некаторыя "найбольш прадбачлівыя" яго ўдзельнікі прадказвалі будучы блізкі заняпад арганізацыі рэгулярных агульнаславянскіх форумаў у такім шматлюдным складзе. Праграма чарговага XIII з'езда прадугледжвала, што ў ім будуць удзельнічаць каля 800 навукоўцаў, фактычна ж непасрэдна ў з'ездзе ўзялі ўдзел больш за 500 дакладчыкаў. Пэўная частка дэлегатаў (верагодна, найперш з-за фінансавых прычын) не змагла прысутнічаць на з'ездзе ў Любляне. Нягледзячы на ўсе складанасці правядзення такіх вялікіх форумаў (а арганізатары з'езда зрабілі ўсё ад іх залежнае, каб з'езд прайшоў на высокім навуковым узроўні і меў шырокае прадстаўніцтва вучоных з розных краін), насуперак пэўным невыгодам адносна далёкіх падарожжаў люблянскі з'езд стаў асяродкам прыцягнення разнастайных славянскіх сіл, месцам, дзе адбываўся агляд і саборніцтва навуковага патэнцыялу розных краін і канкрэтных навукоўцаў, дзе крышталізаваліся новыя напрамкі славянскіх даследаванняў, вырашаліся пытанні арганізацыі міжнароднага навуковага супрацоўніцтва, абмяркоўваліся буйныя і малыя калектыўныя праекты, завязваліся новыя кантакты і г. д. У гэтым плане XIII Міжнародны з'езд цалкам апраўдаў сваё прызначэнне.

Праблематыка першага пленарнага пасяджэння была абумоўлена як некаторымі фундаментальнымі праблемамі, якія хвалююць навукоўцаў-славістаў, так і месцам правядзення з'езда (дзе асабліва грунтоўнае асвятленне з натуральных прычын павінны былі атрымаць паўднёvasлавянскія праблемы) і меркаваннямі палітычнай карэктнасці. (Акрамя даклада гаспадароў, на гэта пасяджэнне былі прапанаваны выступленні выдатных славістаў з "галоўных" суседніх краін, а таксама з самай вялікай славянскай дзяржавы.) На першым агульным пасяджэнні былі прапанаваны даклады "Культурная ідэнтычнасць у перыяд глбалізацыі. Небяспекі і перспектывы" *Ф. Берніка* (Славенія), "Традыцыі і змены ў сучасных паўднёvasлавянскіх мовах" *Г. Невеклоўскага* (Аўстрыя), "Русь, Украіна, Рутэнія, Вялікае княства Літоўскае, Рэч Паспалітая, Масква, Расія, Цэнтральна-Усходняя Еўропа: аб культурнай шматслойнасці і культурным поліфункцыяналізме" *Дж. Броджы Бэркаф* (Італія) і «Досвед "Этымалагічнага слоўніка славянскіх моў": да 30-годдзя ад пачатку публікацыі (1974–2003)» *А. Трубачова* (Расія; гэты даклад быў прадстаўлены ў пісьмовай форме).

Як і на ўсіх ранейшых славянскіх з'ездах, тэматыка люблянскага кангрэса была вельмі шырокай. У яе лінгвістычнай частцы яна групавалася вакол пяці галоўных напрамкаў. 1. Лінгвагенетычны, этнагенетычны і гістарычна-філалагічны аспекты. 2. Арэальныя аспекты. 3. Структурныя, тыпалагічныя і параўнальныя аспекты. 4. Сацыялінгвістычныя і прагматычныя аспекты. 5. Тэарэтычныя і метадалагічныя аспекты ў вывучэнні славянскіх моў. Адметнасцю люблянскага з'езда была арганізацыя спецыяльнай секцыі, прысвечанай гісторыі славянскіх моў: у ёй дэманавалі даклады, прымеркаваныя да 250-годдзя ад часу нараджэння пачынальніка славянскіх моў Езафа Добраўскага. Вылучэнне асаблівай секцыі, прысвечанай гісторыі сваёй дысцыпліны, дадаткова паказвала на працягласць традыцыі даследавання славянскіх моў і літаратур. На з'ездзе была перанята эстафета ад папярэдняга і ў правядзенні тэматычных блокаў, прысвечаных канкрэтным (але не прыватным) праблемам. (Усяго адбыліся пасяджэнні 18-ці тэматычных блокаў.) У праграму з'езда былі ўключаны пасяджэнні трох "круглых сталोў", рабочыя сустрэчы камісій, зарэгістраваных пры Міжнародным камітэце славістаў, прэзентацыі найноўшых публікацый, некамерцыйная і камерцыйная выставы славянскіх выданняў, прысвечаных канкрэтным асобам памятных вечарыны, грамадска-культурная праграма і г. д. Напярэдадні з'езда ў дзвюх кнігах быў надрукаваны зборнік рэзюмэ, у якім уся першая частка прысвечалася лінгвістычным дакладам, а другую склалі рэзюмэ дакладаў па літаратуры, культуралогіі, фалькларыстыцы, гісторыі славянскіх моў. У другім томе зборніка былі надрукаваны таксама і рэзюмэ дакладаў удзельнікаў тэматычных блокаў. У секцыі па гісторыі славянскіх моў

большасці дакладаў трактвалася гісторыя лінгвістыкі. Мовазнаўчымі былі тэматычныя блокі амаль трэцяй часткі ўсіх выступленняў, таму трэба прызнаць, што люблянскі з'езд – гэта найперш форум мовазнаўцаў.

Нягледзячы на тое, што сярод лінгвістычных дакладаў колькасна на з'ездзе пераважалі выступленні ў трэцяй секцыі ("Структурныя, тыпалагічныя і параўнальныя аспекты"), вялікае месца на з'ездзе займалі таксама даклады на сацыялінгвістычную тэматыку, на што звяртала ўвагу напярэдадні кангрэса была старшыня Міжнароднага камітэта славістаў А. Шывіц-Дулар. Напярэдадні ўваходжання ў Еўрапейскі Саюз новыя краіны (і Славенія ў тым ліку) чарговы раз задумваюцца над лёсам сваіх моў і культур у будучай аб'яднанай Еўропе. Звернем увагу найперш на даклады чацвёртай лінгвістычнай секцыі кангрэса.

Шырокая праблематыка функцыянавання розных славянскіх моў з выкарыстаннем тыпалагічных метадаў даследавання былі прысвечаны даклады Г. Гладкавай (Чэхія) "Моўная праграма і тыпалогія нацыянальнага адроджэння ў славян", Я. Коржэнскага (Чэхія) "Славянскія мовы ў эканамічным, сацыяльным і палітычным кантэксце сучаснага свету", Н. Мячкоўскай (Беларусь) "Тыпы моўных сітуацый і нарматыўна-стылістычных сістэм у сацыяльнай характаралогіі славянскіх моў", Б. Станкавіча (Сербія і Чарнагорія) "Да пытання аб функцыянаванні славянскіх моў у будучай аб'яднанай Еўропе", А. Ткачэнкі (Украіна) "Сацыялінгвістычная класіфікацыя моў у яе славянскай спецыфіцы і дынаміцы", Г. Цыхуна (Беларусь) "Міжславянскае моўнае ўзаемадзеянне (сацыякультурны аспект)" і інш. Экалінгвістычныя пытанні і праблемы моўнай палітыкі разглядаліся ў дакладах І. Ангайзэр (Аўстрыя) "Экалінгвістыка і тэндэнцыі развіцця сучасных славянскіх моў" і У. Любася (Польшча) "Новыя задачы моўнай палітыкі ў славянскім свеце" (былі прачытаны на пасяджэнні "круглага стала" "Славянскія мовы ў экалінгвістычнай перспектыве"). У шэрагу дакладаў асвятляліся моўныя сітуацыі і/або моўная палітыка ў канкрэтных краінах: "Руская мова і новая моўная палітыка ў Казахстане (1991–2001)" Д. Аканавай (ЗША) і Э. Сулейменавай (Казахстан), "Моўная палітыка ў Славацкай рэспубліцы" М. Бэнжы (Славакія), "Вайна і мір: моўная палітыка ва Украіне" А. Круглова (Вялікабрытанія), "Моўная сітуацыя і моўная палітыка ў сучаснай Украіне (на агульнаславянскім фоне)" А. Таранэнкі (Украіна) і інш. Доклад Д. Аканавай і Э. Сулейменавай прыцягнуў да сябе ўвагу дэлегатаў з'езда не толькі "экзатычнасцю" матэрыялу (вядомага найперш хіба русістам), але і выкарыстаннем дакладчыцамі сучаснага даследчага інструментарыя і, бадай, адсутнасцю ў дакладзе эмацыянальных абвертонаў. Асабліва сцю даклада А. Таранэнкі было рэгулярнае судзіненне ўкраінскай сітуацыі з беларускай. (У пісьмовым тэксце даклада, надрукаваным у "з'ездзўсім" нумары часопіса "Мовознаўства", дакладчык неаднаразова спасылалася на працы многіх беларусістаў: Э. Жэтэльскай-Фалешкі, Г. Цыхуна, Л. Сямешкі, Т. Мікуліч, Н. Мячкоўскай, Г. Бідэра, Ю. Сураўцава, Л. Выгоннай, А. Лукашанца, А. Жураўскага, А. Скапнэнкі і інш.) Зацікаўленасць і ажыўленае абмеркаванне выклікаў даклад М. Елянеўскай і Л. Фіалкавай (Ізраіль) "Мова і ідэнтычнасць: Культываванне родных славянскіх моў імігрантамі з былога Савецкага Саюза ў Ізраілі", пабудаваны пераважна на ўкраінскім матэрыяле. На жаль, на з'ездзе не быў прачытаны даклад Б. Торнквіст-Плевы (Швецыя) "Мова і нацыяналізм у Беларусі", паслухаць які спадзяваліся многія беларускія (верагодна, і не толькі) дэлегаты з'езда.

Праблематыка, звязаная з планаваннем статусу розных славянскіх моў, асвятлялася ў дакладах некаторых тэматычных блокаў. Так, дакладчыкі блока "Inter-Slavica" займаліся асэнсаваннем асіметрычных сувязяў паміж "вялікімі" і "малымі" славянскімі мовамі. У яго межах былі прачытаны даклады "Славенская мова: малое – прыгожае" М. Стабля (Славенія), "Беларуская мова ў яе кантактах з рускай: у цісках адміністрацыйнага білінгвізму" аўтара гэтых радкоў, "Ніжнялужыцкая мова: мова двайной меншасці" Р. Марці (Германія) і абагульняльны даклад "Аб суадносінах малых і вялікіх славянскіх моў" І. Некваліла (Чэхія). Новым для славістычных з'ездаў стала асвятленне на пасяджэнні спецыяльнага тэматычнага блока праблемы выкарыстання славянскіх моў і літаратуры ў сферы адукацыі (даклады "Македонская мова як прадмет і я мова выкладання" С. Бойкаўскай і Г. Алексавай з Македоніі, «Дысцыпліна "славеншчыны" ў новых навучальных планах" М. Крыжэй Ортар са Славеніі, "Харвацкая мова як факультатыўны прадмет у славенскай базавай дзевяцігадовай школе" В. Пожгай Хаджы са Славеніі). Праблематыка планавання корпусу славянскіх моў асвятлялася на пасяджэннях тэматычных блокаў "Харвацкая мова ў кантактах з еўрапейскімі мовамі" і "Інтэрнацыяналізацыя ў сучасных славянскіх мовах". Разнастайныя пытанні фарміравання славянскіх літаратурных моў у дыяхронным і сінхронным аспектах разглядаліся ў вялікай колькасці секцыйных дакладаў: "Параўнанне стылявых сістэм сучасных славянскіх моў" С. Гайды (Польшча), "Індывідуальнасць сістэмы і нормаў славянскіх літаратурных моў як вынік іх стандартызацыі" К. Гутшміта (Германія), "Узнікненне славянскіх постлітаратурных моў" Дж. Дана (Вялікабрытанія), "Кніжная справа ў культурна-моўных прасторах Slavia Orthodoxa і Slavia Latina (XVI–XVII ст.)" Н. Запольскай (Расія), "Рэфармацыя ў гісторыі літаратурных моў славян. Уклад польска-беларускага і славенска-харвацкага пратэстантызму 16 ст." І. Клімава (Беларусь), "Перадача нямецкіх запазычанняў праз чэшскую мову ў польскую і славацкую" С.М. Неверкльы (Аўстрыя), "Сіла і слабасць пурызму: на прыкладзе інтэрнацыяналізмаў у рускай, славенскай і харвацкай мовах"

* Доклад Н. Мячкоўскай, які большасць іншых беларускіх удзельнікаў з'езда, надрукаваны ў зборніку: Мовознаўства. Літаратура. Культуралогія. Фалькларыстыка. XII Міжнародны з'езд славістаў (Любляна, 2003). Доклады беларускай дэлегацыі. Мн., 2003. Паколькі гэтая кніга (якая сама па сабе заслугоўвае спецыяльнага разгляду), спадзяемся, даступная зацікаўленаму чытачу, у далейшым увага будзе звяртацца толькі на тыя з беларускіх дакладаў, якія надрукаваны па-за межамі гэтага зборніка.

Х. Пфандля (Аўстрыя), "Дыяхронныя аспекты нармавання харвацкай мовы" Б. Тафры (Харватыя), "Пурывістычнае стаўленне да нямецкіх фразеалагічных і сінтаксічных калек у славянскіх мовах былой Габсбургскай імперыі" Дж. Томаса (Канада) і інш.

На секцыі, прысвечанай гісторыі славістыкі, прагучалі некалькі дакладаў аб ролі Ё. Добраўскага ў фарміраванні нацыянальных славянскіх філалогій: "Ё. Добраўскі і А.Х. Вастокаў" Дж. Дэль Агаты і Г. Імпосці (Італія), "Ё. Добраўскі і сарабістыка" С. Вельке (Германія), "Ё. Добраўскі і славенскія граматысты: падабенствы і адрозненні ў выкладзе марфалогіі" І. Орэл (Славенія). У дакладзе Г. Кайлперта (Германія) асвятлялася праблема дачынення граматык рускай мовы даламаносаўскай пары да напісанай на нямецкай мове ў першай трэці XVIII ст. (але апублікаванай толькі ў XX ст.) славяна-рускай граматыкі Ё.В. Пауса.

Новым у правядзенні славістычных з'ездаў стала вылучэнне ў якасці спецыяльных тэм гендэрнай праблематыкі і корпуснай лінгвістыкі. Адбыліся пасяджэнні адпаведных тэматычных блокаў; кіраўніца першага – І. ван Лівэн-Турнаўцава з Германіі, кіраўнік другога – Т. Эр'явец са Славеніі. Правядзенне пасяджэнняў гэтых і некаторых іншых тэматычных блокаў не двухсэнсоўна сведчыла аб цвёрджэнні і арганізацыйным афармленні за міжз'ездаўскі час даследчых напрамкаў, якія яшчэ некалькі гадоў таму бачыліся менш выразна.

Добра праявілі сябе на з'ездзе замежныя беларусісты (зрэшты, нешматлікія), іх даклады карысталіся поспехам. Так, М.С. Флаер (ЗША) выступіў з дакладам "Аб рэдкай інавацыі ва ўсходнеславянскім дзеяслове: Прыклад беларускай дыялектнай формы тыпу *ідом* 'ідзём'". У сумесным дакладзе Б. Вімэра (Германія) і А. Зялінскай (Польшча) гаворка ішла аб паяднанні дыялекталагічных і сацыялінгвістычных метадаў у даследаваннях моўных кантактаў (на прыкладзе балта-славянскага пагранічча). На жаль, у з'ездзе непасрэдна не ўдзельнічаў віцэ-прэзідэнт Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў К. Вулхайзер са ЗША (у зборніку рэзюмэ надрукаваны спісы змест яго даклада).

Мяркуючы па першым томе зборніка рэзюмэ лінгвістычная праблематыка найбольш шырока была прадстаўлена ў дакладах навукоўцаў Германіі (апублікавана 47 рэзюмэ), Расіі (38), Польшчы (32), Балгарыі (26), Чэхіі, Сербіі і Чарнагорыі, ЗША (усе па 21), Славеніі (19), Украіны (17), Харватыі (15), Славакіі (14), Беларусі, Венгрыі і Румыніі (усе па 13), Фінляндыі (12), Македоніі і Аўстрыі (па 11), Італіі (10) і інш.

Літаратуразнаўства, культуралогія і фалькларыстыка былі прадстаўлены на з'ездзе не так шырока, як мовазнаўства. Працавалі дзве літаратуразнаўчыя секцыі: адна прысвечаная пытанням тэорыі, другая – гістарычна-літаратурным аспектам. У якасці асобных тэм былі вылучаны: "Адам Міцкевіч, Аляксандр Пушкін, Франц Прэшэрн у славянскім і еўрапейскім кантэксце" і "Праблематыка творчай дзейнасці ў эміграцыі". Апрача таго асобна існавалі дзве секцыі па культуралогіі і фалькларыстыцы. Кангрэс прадугледжваў для яго ўдзельнікаў магчымасць наведваць розныя секцыі, слухаць даклады, тэматыка якіх найбольш адпавядала зацікаўленям прысутных.

Тэматыка дакладаў была вельмі разнастайная і закранала самыя нечаканыя праблемы і пытанні. Напрыклад, Дж. Марачы (Італія) разглядала агульную тыпалогію сатырычных часопісаў і камедый у Расіі і Англіі ў XVIII ст., а літаратуразнаўца М.-А. Пацкален (Швецыя) аналізавала правакацыйна-гендэрныя тэндэнцыі ў сучаснай польскай літаратуры. Я. Чыквін (Польшча) выступіў з дакладам "Паэтычная тэтралогія. Праблема адносінаў да Бога ў беларускай паэзіі XX стагоддзя", Дж. Маэло (Чэхія) прысвяціў сваю працу найноўшым даследаванням вампірызму.

Істотна асаблівасць вышэйазначаных секцый – выступленні на іх даследчыкаў славістыкі, якія вывучаюць і выкладаюць у сябе на радзіме славянскія літаратуры як замежныя. Гэтая акалічнасць мела свае плюсы і свае мінусы. Безумоўна, у ацэнцы эстэтычных тэндэнцый той ці іншай нацыянальнай літаратуры заўсёды цікавы і важны погляд збоку: напрыклад, меркаванне чэшскіх літаратуразнаўцаў пра рускі сімвалізм альбо расійскіх ці беларускіх – пра творчасць Адама Міцкевіча. Аднак такія падыходы хавае і істотную небяспеку – яна заключаецца ў тым, што сказаць нешта новае на матэрыяле чужой літаратуры вельмі і вельмі складана, бо творчасць таго ці іншага нацыянальнага пісьменніка – гэта складанейшы сімбіёз культурных, гістарычных, псіхалагічных, філасофска-светапоглядных і іншых складнікаў, які іншаземцу, за рэдкімі выключэннямі, проста немагчыма спасцігнуць.

Менавіта па гэтай прычыне падчас кангрэса здараліся выпадкі, калі даследчыкі пераказвалі даўно вядомыя факты альбо нават характарызавалі тэндэнцыі развіцця той ці іншай нацыянальнай літаратуры, якія на яе радзіме даўно адышлі ў нябыт. І не выпадкова на заключным пасяджэнні як істотнае патрабаванне да будучых удзельнікаў XIV Міжнароднага кангрэса славістаў была вылучана абавязковая наяўнасць у дакладах параўнальна-аналітычнага падыходу, заснаванага на матэрыяле дзвюх ці некалькіх славянскіх культур. Дарэчы, у дакладах беларускай дэлегацыі гэты прынцып у асноўным захоўваўся.

Так сталася, што ў выніку праблем матэрыяльнага парадку з 16-ці заяўленых (па вышэйзгаданых секцыях) дакладчыкаў з Беларусі на з'езд прыехалі толькі дзевяць чалавек, сем – літаратуразнаўцаў (з іх чатыры – з Мінска, два – з Гродна і адзін – з Гомеля) і два фалькларысты з НАН Беларусі.

Даклады беларускіх вучоных закраналі тэматыку, якая звычайна ўключала разгляд праблем нацыянальнай літаратуры праз агульнаславянскі кантэкст, таму даследаванні вызначаліся добрым прафесійным і навуковым узроўнем і ўспрымаліся з зацікаўленнем. Асабліва варта адзначыць даклад І. Жука (Гродна) «Аб "нацыянальных асаблівасцях" рытму: стылеметрычны

погляд на магчымасці прэзаічнай прасодыі», які вызначаўся арыгінальнасцю і наватарскім падыходам у яго асвятленні.

Глыбінёй і змястоўнасцю захаплялі многія даклады іншых дэлегацый – з Польшчы і Украіны, з Расіі і Чэхіі, з Аўстраліі і Швецыі. Найперш, гэта даследаванне гісторыка і культуролага Л. Суханэка “Эміграцыя як траўма” (Польшча), дзе на прыкладзе лёсаў рускіх эмігрантаў (А. Салжаніцына, Э. Лімонава і інш.) аўтар, выкарыстоўваючы тэрміны “антрапалагічная” і “культурная” траўма, тлумачыў з’яву эміграцыі ў індывідуальным, антрапалагічным і культурным кантэкстах.

Шмат пытанняў і шырокую дыскусію выклікаў даклад даследчыцы Т. Марчанкі, што ў многім тлумачылася тэмай: “Славянскія пісьменнікі і Нобелеўская прэмія (1901–1952)” (Расія). Аўтар абнародавала архіўныя звесткі Нобелеўскага фонду: хто са славянскіх пісьменнікаў і калі быў намініраваны на атрыманне Нобелеўскай ўзнагароды, хто гэтую ўзнагароду атрымліваў, чым матывавалася адмова тым ці іншым прэтэндэнтам і г. д. У выніку выявіліся надзвычай цікавыя, а часам і невытлумачальныя факты. З найбольш скандальна-запамінальных момантаў у гісторыі прэміі была адмова Льву Талстому, якога вылучалі некалькі гадоў запар – з 1902 па 1906 г., а таксама ўпартае і безвыніковае шматгадовае (з 1904, 1906 па 1912 г. і з 1932 па 1938 г.) жаданне чэхаў дамагчыся гэтай прэміі спачатку для паэта Яраслава Врхліцкага, а пазней для прэзаіка Карэла Чапека. (Увогуле, варта згадаць, што паэтам чамусьці гэтую прэмію зусім не хацелі ўручаць, і нават славыты Барыс Пастэрнак дзеля Нобелеўскага намініравання быў змушаны напісаць раман “Доктар Жывага”.) Падчас бурнага абмеркавання гэтай балюча кранальнай тэмы нехта з беларусаў пажаліўся, што ў нас няма ніводнага Нобелеўскага лаўрэата (хоць кандыдатура В. Быкава і вылучалася некалькі разоў) і таму нашая літаратура не вельмі ўтульна пачувае сябе ў свеце. У адказ на гэта дэлегат з Аўстрыі заявіў, што і аўстрыйцы, аказваецца, таксама не маюць пісьменнікаў-лаўрэатаў, хоць на іх зямлі і нарадзіўся Франц Кафка.

Надзвычай арыгінальным і цікавым быў даклад прафесара С. Мурата “Паміж рытуалам і мастацтвам: тэатр Но і руская драматургія пачатку XX стагоддзя” (Японія). Даследаванне было прысвечана параўнальнаму аналізу японскага “тэатра масак Но” і твораў рускага драматурга Мікалая Яўрэінава.

У заключэнне адзначым: кангрэс даў рэальную магчымасць усталяваць кантакты з вучонымі розных краін свету, аб’ектыўна ацаніць узровень сучаснай славістыкі і адпаведна славістыкі беларускай, і ў тым ліку – уласны навуковы патэнцыял.

Чарговы XIV з’езд вырашана правесці ў Македоніі.

С.М. Запрудскі,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт
Г.К. Тычко,
доктар філалагічных навук, прафесар